

Nr 12

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning rörande hjälpbehovet hos vissa eftersatta grupper av medborgare.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I:249 av herrar *Aman* och *Boo* samt II:318 av herr *Bengtsson* i Varberg och fröken *Sandell* hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om tillsättande av en utredning med uppgift att i samarbete med de handikappades intresseorganisationer kartlägga de handikappades hjälpbehov.

I motionerna framhålles bl. a. att det visat sig svårt att finna formerna för en effektiv hjälp till minoritetsgrupper med sådana sjukdomar, att de drabbade får bestående handikapp.

Motionärerna anför vidare, att intresseorganisationer för dessa grupper givit eftertryck åt behovet av ökade insatser för de handikappade. Kunskapen är dock fortfarande otillräcklig rörande många gruppers och enskildas situation. Regeringen bör därför föranstalta om en kartläggning, som riktar strålkastarljuset mot de förhållanden och villkor, under vilka dessa minoritetsgrupper av eftersatta medborgare lever. Vad en sådan utredning i första hand bör ta sikte på är en inventering av antalet hjälpbehövande handikappade. Ökade kunskaper på detta område är en grundläggande förutsättning för att man effektivt skall kunna hjälpa. Det insamlade materialet kan sedan läggas till grund för lämpliga initiativ och åtgärder.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionerna från socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen samt Rikskommittén för partiellt arbetsföra.

Socialstyrelsen säger sig genom förfrågningar, som riktats till styrelsen från representanter för statliga och kommunala myndigheter, samt genom kontakter med den hjälpsökande allmänheten ha erfarit, att svårigheter ofta uppstår för vissa minoritetsgrupper att få sina särskilda behov av utbildning eller vård tillgodosedda. Detta gäller såväl grupper, vilka för kortare eller längre tid bör vistas i institutioner, som sådana grupper, vilkas behov kan tillgodoses under det de bor i enskilda hem.

Socialstyrelsen anser vidare, att en del grupper av medborgare, vilka lider av handikapp, som icke kan sägas ha sin grund i sjukdom — åtminstone om ordet tages i sin egentliga betydelse — icke desto mindre befinner sig i en situation, som starkt påminner om den som utmärker de

grupper, vilka åsyftas i motionerna. Här kan nämnas sådana psykiskt särpräglade barn som icke är psykiskt efterblivna, samt den grupp som brukar kallas ungdom på glid. En eftersatt grupp är det klientel inom socialvården, vilket på grund av många små defekter — lätt efterblivenhet, bristande utveckling av viljelivet, dålig initiativförmåga, torftig känsloutrustning — i medelåldern eller redan tidigare har svårigheter att försörja sig och sina familjer, oaktat att de icke är behäftade med något fysiskt handikapp. Många gamla och klena personer är i behov av hjälp och tillsyn i sina hem. Olika former av social hemhjälp tillgodoser en del av detta hjälpbehov, men hjälpformen behöver ytterligare utvecklas och effektiviseras bland annat genom anställande av kvalificerade arbetsledare åtminstone i tätorterna.

Socialstyrelsen anför vidare bl. a. följande:

Blinda personer har större ekonomisk trygghet än de flesta handikappade därigenom att de, om de uppbär invalidpension, är tillförsäkrade ett särskilt blindtillägg, motiverat av de speciella kostnader, som följer med blindhet. Flertalet vuxna blinda skulle emellertid säkerligen kunna försörja sig själva, därest de hade tillgång till bättre och mera varierad arbetsträning och yrkesutbildning än vad hittills i regel erbjudits. Det är att hoppas, att den omorganisation av skolorna för vuxna synskadade, som genomförts den 1 juli 1957, skall kunna få goda praktiska resultat inom den närmaste framtiden. I detta sammanhang synes anledning finnas att uppmärksamma vårdmöjligheterna för de synsvaga, vilkas blindhet är en sekundär verkan av kraftnedsättning t. ex. på grund av diabetes.

Intresset från det allmännas sida för barn med gomdefekter och hörselskadade barn har vuxit under senare år samtidigt som behandlingsmetoderna har förbättrats. Enligt vad socialstyrelsen inhämtat kommer den inom medicinalstyrelsen verksamma utredningen om den specialiserade kroppssjukvårdens regionala utbyggnad att uppmärksamma de gomdefekta barnens hjälpbehov. Barn som framdeles blir behandlade vid eventuellt inrättade käkcentraler kommer emellertid att behöva placeras i hemliknande institutioner under den tid de lär sig tala. Hörcentraler finns numera inrättade av flertalet landsting, och somliga har även inrättat hörselskolor. Organisationen utbyggs alltjämt. Hörselskadade barn får därför i regel behandling och undervisning och blir icke längre avskurna från naturlig kontakt med omgivningen. Deras utsikter att finna en lämplig arbetsmiljö har väsentligt förbättrats, och de företer alltmera sällan de miljöbetingade psykiska särdrag som tidigare ofta var utmärkande för hörselskadade.

Gamla döva personer, vilka fått otillräcklig undervisning eller ingen undervisning alls, har svårt att avläsa andra människors tal och kan själva blott åstadkomma läten, vilkas mening icke uppfattas av främmande personer. Dessa gamlas teckenspråk är många gånger också mycket knapphändigt. Så länge dessa åldringar bor hos släktingar eller andra, som är vana vid att tolka deras försök att meddela sig, kan de något så när reda sig i tillvaron. Uppstår däremot det läget, att en döv åldring behöver vård å ålderdomshem, möter ofta både han själv och personalen svårigheter, som de ej förmår bemästra. Känslor av isolering och misstro uppstår lätt och växer till sådan omfattning, att trivseln för den döve gamle och ibland också för andra pensionärer allvarligt störes. Socialstyrelsen vill i anslut-

ning till sin utredning den 29 oktober 1954 erinra om att behov av särskilda, tidsenliga ålderdomshem för döva föreligger. Statsbidrag till om- och tillbyggnad samt nybyggnad av ålderdomshem för döva, vilket tillhör enskild organisation, kan utgå med stöd av statsrådets och chefens för socialdepartementet uttalande i 1956 års statsverksproposition.

För epileptiker är, såvitt socialstyrelsen har sig bekant, rätt väl sörjt med avseende på utbildning och vård. Visst behov torde dock förefinnas av att på ett tidigare stadium än hittills kunna sätta in behandling och träning av epileptiska barn i observations- och upptagningshem.

Psykiskt efterblivna barn har genom 1954 års lagstiftning tillförsäkrats bättre undervisning än tidigare. Övergång synes alltmera ske från undervisning i internat till sådan meddelad i externatskolor. Yrkesutbildning och yrkesträning ägnas allt större uppmärksamhet från landstingens sida. Fortfarande är emellertid i de flesta landstingsområden vårdresurserna mycket otillräckliga för barn, vilka är efterblivna men icke i stånd att tillgodogöra sig undervisning. Ett mycket stort antal av dem vårdas i sina hem antingen av nödtvång eller därför att föräldrarna önskar behålla dem där tills vidare. Socialstyrelsen har observerat, att mödrarna till dessa barn många gånger utför en samhällsgagnande gärning utan att kunna räkna med något egentligt stöd utanför hemmet. Samma är ofta förhållandet med mödrar till polioskadade barn och spastiska barn. I sin egenskap av tillsynsmyndighet för den sociala hemhjälpen har socialstyrelsen framhållit, att hemvårdarinna kan få tagas i anspråk för att bereda sådana till hemmet hårt bundna mödrar regelbundet återkommande avkoppling på någon eller några dagar. Den jämförelsevis knappa tillgången på hemvårdarinnor gör emellertid, att dessa endast i undantagsfall har kunnat tjänstgöra på nyss antytt sätt. Vanligen måste hemvårdarinnorna sändas till hem, där akuta sjukdomsfall inträffat eller eljest en katastrofbetonad situation råder. Det är i hög grad önskvärt, att det utredes hur mödrar, som i hemmet, ofta under otroligt svåra och oavbrutna påfrestningar, vårdar utvecklingsstörda eller eljest svårt handikappade barn, skall kunna beredas regelbundet återkommande vila samt ledighet motsvarande semester.

Till sist vill socialstyrelsen i sammanhanget nämna en grupp personer, handikappade på grund av sjukdom, vilka icke utgör någon minoritetsgrupp utan en betydande medborgargrupp under ständig tillväxt. Styrelsen avser personer som lider av neuroser, som nedsätter deras arbetsförmåga eller rent av gör dem arbetsoförmögna för långa tider. Styrelsen är medveten om att sinnessjukvården i landet tarvar upprustning och stora kapitalinvesteringar men vill det oaktat icke underlåta att framhålla, att neurosjukvården också kräver avsevärda insatser, ehuru behovet icke gör sig gällande på samma omedelbara sätt. Ur produktivitetssynpunkt skulle samhället emellertid säkerligen ha åtskilligt att vinna på en upprustning av det senast nämnda vårdområdet.

Styrelsen vill i förevarande sammanhang icke underlåta att rikta uppmärksamheten på de åldringar, som är i behov av sakkunnig medicinsk vård men på grund av platsbristen i sjukhusorganisationen är hänvisade till tillsyn av vuxna barn och andra anhöriga i sina hem eller måste beredas plats på de kommunala ålderdomshemmen.

Helt allmänt vill socialstyrelsen slutligen erinra om att kommunernas socialnämnder enligt lagen om socialhjälp numera har ökade möjligheter att ekonomiskt bidraga med stöd till åtskilliga personer och familjer, till-

hörande s. k. eftersatta grupper. Men enbart ekonomiskt stöd är, såsom torde ha framgått av det föregående, icke till fyllest i dessa fall.

Under återopande av det anförda vill styrelsen för sin del tillstyrka, att en utredning kommer till stånd om eftersatta gruppers behov av vård och hjälp.

Svenska vanförevårdens centralkommitté anför, att de medicinska rehabiliteringsfrågorna torde komma att behandlas av kommittén för översyn över hälsovården i riket och vissa frågor inom arbetsvården av utredningen om socialförsäkring och arbetsanpassning, varjämte hithörande frågor kontinuerligt behandlas inom medicinalstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen. Frågan om särskild utredning i nuvarande läge finner kommittén därför svårbedömd.

Rikskommittén för partiellt arbetsföra finner det vara av värde att äga kännedom om de konsekvenser ökad automation, atomkraft och andra energikällor kan medföra för de partiellt arbetsföra och den äldre arbetskraften och tillstyrker därför utredning.

Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund anser, att det skulle vara av stor social betydelse om partiellt arbetsföra kunde i större utsträckning än hittills beredas sysselsättning med hemslöjdsarbete. Hemslöjdsföreningarna och riksförbundet saknar emellertid tillräckliga resurser för att finansiera omskolning och rådgivning. Förbundet tillstyrker utredning.

Utskottet

Vid den av statsrevisorerna år 1956 verkställda granskningen av statsverket upptog revisorerna bl. a. vissa spörsmål i fråga om socialvården till behandling (Del I, s. 98—121). I berättelsen lämnades bl. a. en framställning om de nu förekommande formerna för och de viktigaste författningarna beträffande socialvården på olika områden, däribland vården av psykiskt efterblivna samt vanföra m. fl. Efter att ha utvecklat åtskilliga synpunkter på rådande förhållanden inom socialvården framförde revisorerna ett vittsyftande förslag om undersökningar i syfte att åstadkomma en omprövning av innehåll i och utformning av socialpolitiken i dess helhet. I sitt utlåtande (nr 93/1957) över revisorernas berättelse i här ifrågavarande del förklarade statsutskottet bl. a. att utskottet i princip ställde sig positivt till revisorernas tanke att en kartläggning och analys av socialpolitikens faktiska innebörd och verkningar borde komma till stånd. Utskottet anförde vidare härom bl. a.:

En sådan undersökning synes dock åtminstone till en början böra i huvudsak begränsas till vad som kan åstadkommas på grundval av befintlig statistik och annat tillgängligt material. Med hänsyn till det läge vari pensionsfrågan f. n. befinner sig är det emellertid svårt att nu bedöma när tidpunkten för en dylik undersökning är lämplig. Det bör därför ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra när en sådan undersökning bör igångsättas.

Statsutskottet berörde vidare vissa pågående eller föreslagna utredningar beträffande några särskilda frågor av betydelse i detta sammanhang och uttalade bl. a. att hinder icke syntes föreligga för att dylika och liknande frågor av teknisk art upptages till prövning och avgörande oberoende av den mera omfattande utredning, som utskottet föreslagit.

Utskottets förslag att giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört bifölls av riksdagen.

Den undersökning, som riksdagen sålunda till Kungl. Maj:t framfört önskemål om, kan såvitt framgår av vad i ärendet uttalats, i största korthet sägas främst avse att åstadkomma en mera ändamålsenlig användning av de till socialvårdens förfogande stående medlen och en rationellare organisation av socialvårdens administration. Däremot synes icke, direkt eller indirekt, någon hänsyftning ha gjorts på en sådan utredning som i föreliggande motioner föreslagits — om kartläggning av de handikappades hjälpbehov genom i första hand en inventering av antalet hjälpbehövande handikappade. En sådan utredning synes emellertid väl överensstämma med riksdagens ovan angivna ståndpunktstagande. Den torde sålunda kunna tjäna ändamålet med den mera vittsyftande utredningen utan att på något sätt föregripa denna. Den föreslagna kartläggningen synes kunna hänföras till den kategori av särskilda frågor riksdagen ansett bör få upptagas oberoende av den större utredningen.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att de handikappades situation kräver ökade insatser från det allmännas sida och att en kartläggning av deras hjälpbehov utgör en grundläggande förutsättning för effektiv hjälp. Utskottet vill även erinra om att frågorna om förbättringar i invaliditetsskydd och förtidspensionering är avsedda att lösas i anslutning till den förestående pensionsreformen och att i allt väsentligt enighet råder i fråga om principerna för en sådan lösning. I propositionen angående pensionsreformen framhålles bl. a. att man vid graderingen av här ifrågasvarande förmåner har taga hänsyn till såväl medicinska överväganden som en bedömning av vederbörandes framtida möjligheter att utnyttja den arbetsförmåga, som han kan ha kvar. Jämväl betydelsen av rehabilitering har understrukits i propositionen, och föredragande departementschefen säger sig förutsätta, att pensionsreformen förknippas med en utbyggnad av rehabiliteringsorganisationen. Det synes uppenbart att kartläggningen måste bli av värde för den slutliga behandlingen av dessa frågor.

Utskottet anser sig på grund av vad ovan anförts böra tillstyrka bifall till motionerna.

Det har stått klart för utskottet att utredningen kommer att ställas inför omfattande och kanske även svårbemästrade arbetsuppgifter. De handikappades organisationer — De blindas förening, Hörselfrämjandets, De dövas och De vanföras riksförbund, Diabetesförbundet m. fl. — lärer emellertid kunna tillhandahålla ett betydande material i dessa frågor. Utskottet finner

angeläget att utredningen samarbetar med organisationerna men vill samtidigt framhålla vikten av att kartläggningen får omfatta alla grupper av handikappade, således även exempelvis sådana psykiskt handikappade och andra grupper, som saknar organisation.

Under återopande av vad ovan anförts får utskottet sålunda hemställa, att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I:249 och II:318 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om tillsättande av en utredning med uppgift att i samarbete med de handikappades organisationer kartlägga de handikappades hjälpbehov.

Stockholm den 18 mars 1958

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

T. WOLGAST

Närvarande:

från första kammaren: herr Wolgast, fru Wallentheim, herrar Nyström, Strandler, Anderson, Carl Albert*, Persson, Johan*, Hellebladh, Jonasson, Johansson, Tage, Åkesson, Kaijser och Edström;

från andra kammaren: fru Svedberg, herrar Nestrup, Engkvist, Björkänge, Ekström i Björkvik*, Lundqvist, Nihlfors, fröken Wallerius, herrar Carlsson i Huskvarna, Nyhage*, fru Thunvall och fru Lewén-Eliasson.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.